

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Кафедра соціальних та економічних дисциплін, факультет № 2

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

з навчальної дисципліни Соціологія обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
262 Правоохоронна діяльність (поліцейські)

м. Харків 2022 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 4 від 19.05.2022

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету
Протокол № 4 від 18.05.2022

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол № 2 від 18.05.2022

Розглянуто на засіданні кафедри соціальних та економічних дисциплін
Протокол № 4 від 17.05.2022

Розробник: доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін, кандидат
соціологічних наук Бобро Наталія Валеріївна

Рецензенти:

1. професор кафедри соціології та політології НТУ «ХПУ», доктор
соціологічних наук, доцент – **Клименко О. Ю.**;
2. заступник завідувача НДЛ ХНУВС, кандидат соціологічних наук, доцент,
підполковник поліції – **О. О. Сердюк.**

**1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Усього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
3 семестр							
Тема № 1. Соціологія наука про суспільство	6	2	2	-	-	2	залік
Тема № 2. Суспільство як соціальна система	9	3	2			4	
Тема № 3. Соціальна структура суспільства та соціальна стратифікація	15	3	4			8	
Тема № 4. Групи, соціальні інститути та організації як форми соціального	10	2	2	-	-	6	
Тема № 5. Особистість в системі соціальних зв'язків	8	2	2	-	-	4	
Тема № 6. Девіація і соціальний контроль	12	2	2	-	-	8	
Тема № 7. Гендер як соціальний конструкт	10	2	2	-	-	6	
Тема № 8. Гендерна політика як об'єкт соціально-правового аналізу	8	2	2			4	
Тема 9. Партнерство правоохоронних органів та суспільства	12	2	2			8	
Всього за семестр № 3:	90	20	20	-	-	50	залік

3. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1. Соціологія наука про суспільство

Семінарське заняття. Загальна характеристика соціології як навчальної дисципліни

Навчальна мета заняття: закріпити теоретичний матеріал про об'єкт, предмет, функції, методи соціології, структуру і зміст, місце і роль в системі соціальних і гуманітарних наук.

Кількість годин - 2 год.

Навчальні питання:

1. Передумови виникнення соціології.
2. Поняття об'єкту і предмету науки.
3. Суспільство як об'єкт соціології.
4. Предмет соціології в дискусіях вчених.
5. Поняття соціального в соціології.
6. Функції соціології.
7. Структура соціологічного знання.
8. Науковий метод як основа дослідницького процесу.

Методичні вказівки:

Розкриваючи зміст першого питання, здобувач вищої освіти пояснює передумови виникнення соціології та основні етапи становлення й розвитку соціології як науки.

Відповідь на друге питання варто розпочати із загальнотеоретичної тези про те, що всі науки мають свій об'єкт та предмет. Треба відзначити, що є об'єктом та предметом соціології?

У третьому питанні треба звернути увагу на те, що об'єктом соціології, безперечно, є суспільство, але воно одночасно вивчається багатьма іншими науковими дисциплінами. Отже, важливо виділити предмет соціології, який умовно кажучи і створює «нішу» для соціології і відрізняє її від інших наук.

Предметом соціології виступає так зване «соціальне». Цим дуже широким терміном соціологи охоплюють усе розмаїття типових, стандартних і універсальних форм соціального життя, що створюють справжні підвалини суспільства. Вони пов'язані з масовими діями людей, колективними процесами, де простежується певна одноманітність або повторюваність людської поведінки (за умови збігу зовнішніх обставин) в різні часи, в межах різних географічних координат, що і дозволяє розглядати соціологію як наукову дисципліну, яка вивчає специфічні соціальні закони та закономірності універсального характеру. Форми соціального умовно поділяються на чотири рівні в залежності від їх складності та масштабності. Первинні, найбільш елементарні, а отже і найпоширеніші форми складають

рівень мікросоціального. Вони безпосередньо стосуються місця людини у суспільстві, його поведінки та основ спілкування з іншими членами суспільства. Мезорівень (середній рівень) соціального складають вже доволі складні конструкції як от соціальні групи, соціальні організації, соціальні інституції. До третього рівня, що отримав назву «соціетальний», відносяться суспільства як цілісні та автономні утворення людей, а до четвертого – інтерсоціального – типові форми та процеси міжнародного, регіонального, глобального значення.

Функції соціології слід характеризувати як інструментальний бік науки та дисципліни. Розуміння функцій обов'язково слід пов'язувати зі значенням, які вони виконують в організації суспільства, відображаючи життєдіяльність суспільства в цілому, інтереси соціальних груп, соціальних інституцій, окремих людей досягнень. Потрібно розкрити зміст окремих видів функцій, наприклад, гносеологічної, онтологічної, прогностичної, інструментальної та інших.

Готуючи відповідь на сьоме питання, варто звернути увагу на те, що наука про суспільство динамічно розвивається, з'являються нові галузі соціології, теорії середнього рівня, удосконалюються методи конкретно-соціологічного дослідження. Соціологію називають «проектом доби індустріалізму», тобто сама наука була покликана потребами та зрушеннями, що відбулися у суспільстві на етапі переходу від традиційного (феодалного) до індустріального (капіталістичного) суспільства. Ускладнення суспільств протягом XIX та XX століть, поява нових соціальних явищ та процесів, пришвидшення темпів історичного розвитку, звільнення людини від багатьох обмежень і несвобод безпосередньо відбилося на історичні долі соціології, яка мусить встигати за суспільними змінами та відображати їх в спостереженнях і теоріях. Сучасну структуру соціології можна зобразити як триповерхову споруду. Перший «поверх» складають загально соціологічні теорії, тобто це «теоретичний» рівень соціологічного знання. З нього, власне, і починалася соціологія в XIX ст. Другий рівень соціологічного знання це галузеві соціології або теорії середнього рівня, які описують та пояснюють не суспільство в цілому, а конкретні соціальні факти, явища, процеси в різних сферах життєдіяльності суспільства. Третій рівень – емпірична соціологія або коректно соціологічні дослідження. В XX ст. склалися методологічні основи емпіричної соціології, тобто сформовані методи збирання, обробки, інтерпретації первинної соціальної інформації. Сучасна соціологія не може існувати, не використовуючи емпіричні дані, статистичні таблиці, процентні співвідношення, графіки, математичні обчислення.

При розгляді останнього питання потрібно звернути увагу на те, що соціологія має свої особливості і з боку пізнавального процесу, елементами якого є наукові поняття (категорії), методи пізнання, закони і закономірності, що мають відкрити або розкрити вчені.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Поняття об'єкт та предмет соціології.

2. Порівняйте предмети соціології й історії, соціології й психології, соціології й права.
3. В яких значеннях використовується поняття «соціальне»?
4. Основні соціологічні категорії.
5. Яке місце займає соціологія в системі соціально-гуманітарних дисциплін.
6. Функції соціології.
7. Які рівні виокремлюють у структурі соціологічного знання.
8. Роль соціології в сучасному суспільстві.
9. Дайте визначення соціології як наукової дисципліни.
10. Які методи використовують соціології в дослідницькій діяльності?

Теми рефератів:

1. Міфологія як спосіб відображення соціальної реальності.
2. Наукова дискусія довкола визначення об'єкту й предмету соціології.
3. Роль соціології й професії соціолога у сучасному світі.
4. Соціологічне мислення і соціологічна уява.
5. Теоретична і емпірична соціологія: їх науковий статус і призначення.
6. Науковий метод як основа дослідницького процесу.

Література: Основна: 1, с. 3-40. Допоміжна: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Тема № 2. Суспільство як соціальна система

Семінарське заняття. Суспільство як макросоціальна форма соціального

Навчальна мета заняття: закріпити теоретичний матеріал про зміст поняття «суспільство», структуру і рівні його організації, принципи функціонування та історичні типи; фактори і форми соціальних змін і особливості їх виникнення та протікання у суспільстві.

Кількість годин - 2 год.

Навчальні питання:

1. Суспільство: сутність і типологія.
2. Підсистеми суспільства.
3. Соціальна зміна: сутність та різновиди.
4. Соціальна трансформація і глобалізація як індикатори змін.

Методичні вказівки:

Розгляд першого питання доцільно розпочати з характеристик історичних типів суспільств, які відбивають еволюційний шлях від елементарних і примітивних суспільств, що існували на початку становлення людства, до найбільш розвинутих форм, які ми називаємо «сучасними суспільствами» та аналізу узагальненого визначення змістовної сутності

поняття суспільство. Обґрунтовувати основні відмінності між закритим і відкритим суспільствами, порівнювати виокремлювати ознаки різних типів суспільств. При аналізі даного питання здобувач вищої освіти знайомиться з явищем сучасної нації, що образно кажучи складає фундамент переважної більшості суспільств, тобто саме вона відіграє на сьогодні роль найбільш потужного інтегруючого фактора. Навчається розрізняти поняття нації і етносу. Для цього за основу варто прийняти визначення нації, яке свого часу дав П. Сорокін. Принциповим питанням є межа, що відділяє так звані моноетнічні (гомогенні) і політичні нації. Здобувач вищої освіти повинен знати принципи, на яких будуються політичні нації, а також в цих термінах вміти аналізувати процеси розвитку українського суспільства.

У другому питанні здобувач вищої освіти вивчає критерії, риси та ознаки підсистем суспільства. Наприклад,

Тип критерію	Характерні риси	Ознаки
Економічний (система забезпечення)	Функціональна збалансованість, здатність до матеріального самозабезпечення (з урахуванням природного середовища) або до існування в системі горизонтальної кооперації з іншими соціальними системами	Адаптованість
Політичний (система управління)	Політична автономія. Наявність власних політичних центрів, передусім державних інститутів, центрів соціального контролю, що безпосередньо не залежать від аналогічних зовнішніх структур. Можливість політичних чинників представляти суспільство у світі, у зносинах з іншими суспільствами	Самоуправління
Соціальний (система відновлення)	Поповнення за рахунок народжуваності, яка становить домінуючий шлях відновлення людності, власні системи соціалізації й виховання. Завершена пірамідальна структура соціального простору, що відновлюється за рахунок внутрішньої соціальної мобільності, системи приписаних і досягнених статусів	Самодостатність
Культурний (система цінностей)	Загальносоціальні ідентичності й цінності, колективна свідомість, “дух єдності”, етноцентризм,	Інтегрованість

	внутрішня солідарність	
--	------------------------	--

При вивченні третього питання у здобувачеві сформується достатній теоретичний об'єм знань, який допоможе йому розрізняти основні підходи щодо вивчення суспільства та пояснювати виникнення та протікання соціальних змін. Для цього треба проаналізувати сутність концепції соціального прогресу. В якій прогрес, розглядається як провідна історична закономірність, якій мусять підкорятися усі країни, держави, народи світу. Прогрес визначається як позитивна різниця між майбутнім і сьогоденням, яку можна оцінити за певними критеріями: технологічними, економічними, соціальними, духовними й культурними. У ХХ ст. концепція прогресу зазнала кризи, це пов'язано з виявленням численності латентних дисфункцій та відгалуження суспільних змін. Термін «прогрес» поступово замінює категорія «соціальні зміни». Переваги останнього поняття полягають у нейтральності, відсутності попередньої оцінки, бо «зміни» за змістом можуть бути найрізноманітнішими, а терміні «прогрес» нав'язує певну точку зору. Зміни відбуваються у формах соціального розвитку і соціальних циклів. Соціальний розвиток складається з незворотних змін. Вони можуть розцінюватися спостерігачами як прогресивні або регресивні, позитивні чи негативні. Отже, соціальні зміни – в результаті яких створюється багатоманітність соціальної реальності. Соціальні зміни відбуваються у формах: інноваційного еволюційного розвитку, який спричинено творчою, свідомою діяльністю суб'єктів; об'єктивних соціальних процесів; соціальних революцій.

Доцільно здобувачеві розглянути фактори соціальних змін (об'єктивні та суб'єктивні) та теорії, які пояснюють соціальну динаміку (теорія соціального прогресу, ідеї О. Конта (закон трьох стадій), доктрина історичного матеріалізму (К. Маркс), теорія природної соціальної еволюції (Г. Спенсер). Циклічні теорії (Шпенглер, Сорокін, Тойнбі) та теорії, які пояснюють соціальні зміни через культурні процеси і активність індивідів (агентність)).

При вивченні четвертого питання слід розглянути індикатори соціальних змін – соціальну трансформацію і глобалізацію, які проявляють свою дію в усіх головних сферах життєдіяльності соціуму – економічній, політичній, соціальній та культурній.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Поняття суспільство та його основні ознаки і риси соцієтальної системи.
2. Змістовна сутність поняття «соцієтальна система» за . Парсонсом.
3. Основні теорії сумісного проживання людей у суспільствах.
4. Ознаки «масового» суспільства. ознаки «масового» суспільства. Чому соціологи розглядають його як прояв кризи цілісності?
5. Співвідношення понять «етнос» та «нація».

6. Основні проблеми на шляху формування повноцінної політичної нації в Україні.

7. Основні відмінності традиційного і індустріального суспільств.

8. Що спільного та відмінного між поняттями «соціальні зміни», «соціальний прогрес», «соціальний розвиток»?

9. Які переваги та недоліки основних соціологічних теорій змін?

10. Назвіть основні причини та фактори соціальних змін.

11. З якою метою соціологи вивчають соціальні процеси?

Теми рефератів:

1. Т. Парсонс про соціетальні системи.

2. Натовп як модель масового суспільства.

3. Суспільство з позицій соціального детермінізму.

4. Концепція культурно-історичних типів М. Данилевського та П. Сорокіна.

5. Глобалізація суспільства та її соціальні наслідки.

6. Науково-технічна революція та її впливи на сучасне суспільство.

7. Основні типи революцій: завдання, рушійні сили, результати.

Література: Основна: 1, с. 362-394. Допоміжна: 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Тема № 3. Соціальна структура суспільства та соціальна стратифікація

3.1. Семінарське заняття. Базові елементи соціальної структури суспільства

Навчальна мета заняття: розглянути базові елементи соціальної структури суспільства як форми соціального та визначити їх роль в організації суспільного життя.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття соціальної структури суспільства і її елементи.

2. Класова структура: соціальні і теоретичні витоки.

3. Етнічна структура. Соціальні характеристики національно-етнічної структури сучасної України.

4. Демографічна структура суспільства. Соціально-демографічна ситуація в Україні.

5. Професійно-посадова структура і її соціальні характеристики.

6. Соціально-поселенська структура. Процеси урбанізації та регіоналізації українського суспільства.

Методичні вказівки:

При відповіді на перше питання, необхідно показати, що суспільство це соціальна система, розкрити зміст поняття «соціальна структура суспільства», визначити та охарактеризувати основні елементи соціальної

структури. Потрібно звернути увагу на те, що залежно від критеріїв, що лежать в основі структурування суспільства, виділяють різноманітні види соціальної структури: соціально-класова, соціально-демографічна, соціально-територіальна, соціально-професійна тощо.

Питання вивчення класової структури передбачає, що здобувач вищої освіти оволодіває елементарними навичками аналізу соціальної структури українського суспільства, принаймні, буде знати його особливості та напрямки трансформації класової структури. Зможе пов'язувати стан класової структури з економічними та політичними процесами, які відбуваються в українському суспільстві на початку ХХІ ст., тобто сучасне покоління є свідками виникнення нової соціально-класової структури, формування нових класових груп населення. Тому у другому питанні, необхідно розглянути ознаки соціальних класів та класових відносин, класові теорії (фізіократи (школа політекономії у ХVІІІ ст.), теорія класів Карла Маркса, модель соціального класу Макса Вебера), основні характеристики соціальних класів, визначити їх відмінності з точки зору соціології та способу життя людей, використовувати спеціальні методи дослідження (виміру) класової структури.

Третє питання плану передбачає вивчення ознак етносу. Ознаки варто розглядати за трьома типологічними групами: культурні, расово-біологічні та психологічні й суб'єктивний критерій (самовизначення). Етнос з точки зору предмету соціології можна розглядати як форму соціального, де культурні ознаки відіграють вирішальну роль. Потрібно звернути увагу на основні елементи етнічної групи (мова, релігія, назва (етнонім), спільні міфи, звичаї, традиції, культура, фольклор).

Розкриваючи питання, необхідно пояснити, що етнічні групи за своїм масштабом та сприйняттям їх у колективній та індивідуальній свідомості розподіляються на три рівні. До першого будуть належати субетноси, до другого – етнічні групи, а до третього – суперетноси. Субетноси є більш-менш однорідними в культурному сенсі спільнотами, члени якої розуміють свої спорідненість. Етноси є основним рівнем етнічності, їх сукупність у межах країни або будь-якої території складає етнічну структуру. Суперетноси є конгломератом близьких за культурними ознаками, історією етносів, що вірогідно мали якесь спільне корінні у глибині віків. Для засвоєння теми теоретичні поняття треба вміти ілюструвати прикладами з етнічного складу України, важливо знати у загальних рисах етнічну структуру українського суспільства та розуміти вектори внутрішніх змін. Також необхідно ознайомитися зі шкалою Богардуса, яка використовується соціологами-емпіриками для виміру ступеня напруженості етнічних відносин. Оскільки, міжетнічні відносини є предметом соціології і актуальним дослідницьким напрямком з огляду на невирішеність «етнічного питання» в багатьох регіонах світу.

Четверте питання треба почати з аналізу понять «стать» та «гендер». Для аналізу демографічної ситуації в країні, необхідно проаналізувати

принцип побудови статево-вікової структури, що має назву «демографічна піраміда».

При аналізі п'ятого питання, потрібно проаналізувати ознаки професійно-посадової структур (а) за характером праці, б) за змістом праці, в) за рівнем освіти, г) за ступенем механізації праці. Розкрити сутність поняття професійна група.

Висвітлюючи шосте питання плану, потрібно зупинитися на принципах розподілу населення за місцем проживання: сільські і міські спільноти, за «історичними землями», адміністративним розподілом території на області, губернії, штати, графства, воєводства. Кожен розподіл означає певну ідентичність і різновид соціальних відносин.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Назвіть основні види соціальних структур
2. В чому полягала недосконалість класових теорій фізіократів, А. Сміта, К. Маркса?
3. Чим відрізняються історичні системи стратифікації?
4. Охарактеризуйте класову структуру сучасної України.
5. Які нові соціальні групи формуються в сучасному українському суспільстві?
6. В чому полягає основна різниця між етнічними та класовими групами?
7. Назвіть природні (біологічні) і культурні ознаки етнічної групи.
8. Що означає поняття «етнічна дискримінація», поясніть її причини.
9. Порівняйте поняття «гетто» та «діаспора».
10. Що означає «етнічна ідентичність»? Охарактеризуйте свою етнічну ідентичність.
11. Що складає предмет гендерних досліджень?
12. Як впливає тип цивілізації на відносини чоловіків і жінок, стосунки вікових груп?
13. Чому існують гендерні та вікові стереотипи в суспільстві? Поясніть їх корисність та шкоду для особистості.
14. В яких сферах життя існує гендерна нерівність?
15. Що розуміють під гендерної дискримінацією?
16. Чому існує гендерна нерівність?
17. Наведіть приклади поведінки особистості, яка не відповідає віковому статусу (зверніть увагу на правові та моральні норми)?
18. Які демографічні проблеми існують в Україні? Як їх можна вирішити?
19. Чим відрізняється професійна структура в аграрних, індустріальних і постіндустріальних суспільствах?
20. Які тенденції існують у сфері зайнятості в сучасній Україні?
21. Чим визначається престиж професій у суспільстві?
22. Визначте поняття соціально-територіальної структури суспільства.
23. Як історично склалися взаємини міста і села?
24. Окресліть тенденції розвитку соціально-територіальної структури України протягом XX-XXI ст.
25. Опишіть регіональну структуру сучасної України.

26. Які проблеми можуть виникати у площині соціально-територіальних відносин?

Теми рефератів:

1. Міжнародні дослідження соціальної мобільності: Мартін Ліпсет, Рейнгард Бендікс.
2. Українська ментальність та її витoki.
3. Основні етнічні групи українського суспільства: структурна динаміка протягом XX ст.
4. Шляхи запобігання етнічних конфліктів.
5. Місто як об'єкт соціологічного аналізу.
6. Малі міста як об'єкт соціологічного аналізу.
7. Урбанізаційні процеси у світі.
8. Гендерні відносини в сучасному суспільстві.
9. Престижність вашої майбутньої професії та перспективи її змін.

Література: Основна: 1, с. 208–242; с. 243–272. Допоміжна: 3, 4, 5, 6, 7, 8.

3.2. Семінарське заняття. Стратифікаційні, інтеграційні та диференційні процеси суспільства: сутність та характеристика

Навчальна мета заняття: розглянути історичні типи стратифікації та критерії соціальної стратифікації, теорії соціальної стратифікації, основні показники соціального розшарування та ознаки за якими можна конкретну людину віднести до певної соціальної страти; функціоналістський і конфліктологічний підходи щодо розуміння соціальної нерівності; види та механізми соціальної мобільності.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Основні критерії соціальної стратифікації. Види нерівності (економічна, політична, культурна, цифрова, мобільна тощо).
2. Соціальна мобільність: поняття, типи (вертикальна/горизонтальна), механізми.
3. Теорія мобільності П. Сорокіна та її розвиток у сучасній теоретичній соціології.
4. Міграція як вид просторової мобільності: сутність, соціальні та психологічні характеристики.

Методичні вказівки:

Вивчення першого питання, необхідно почати з пояснення соціальної нерівності та аналізу видів нерівності (економічна, політична, культурна, цифрова, мобільна тощо); розкрити сутність соціальної стратифікації та причини існування різних типів стратифікаційних систем; зупинитись на різновидах стратифікації (закрита і відкрита), навести приклади.

Висвітлюючи друге питання плану, слід розглянути різноманітні

підходи до структурування сучасного українського суспільства, проаналізувати процеси соціальних переміщень людей в соціальному просторі; з'ясувати, які канали соціальної мобільності є найбільш інтенсивними в сучасному суспільстві; розкрити сутність поняття «соціальний ліфт»; визначити та проаналізувати джерела формування маргінальних груп в сучасній Україні, з'ясувати, під впливом яких чинників відбувся цей процес. У висновку необхідно оцінити найближчі перспективи соціальної структури сучасного українського суспільства.

При аналізі третього питання, потрібно розкрити сутність теорії соціальної мобільності, яку розробив П. Сорокін в 1927 р., пояснити, що це процес, який відбувається в будь-якому цивілізованому суспільстві і відображає ступінь відкритості суспільства; необхідно звернути увагу на основні форми соціальної мобільності (горизонтальну і вертикальну), проаналізувати їх особливості та навести приклади. Важливо визначити та охарактеризувати основні канали соціальної мобільності, що характерні для сучасного українського суспільства.

Четверте питання треба почати з аналізу поняття міграція як виду просторової мобільності; розкрити сутність, соціальні та психологічні характеристики.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Що означає поняття «соціальний ліфт»?
2. Що означає поняття «соціальна мобільність»?
3. Охарактеризуйте погляд вчених соціальної мобільності.
4. Назвіть основні механізми вертикальної мобільності.
5. Що означає поняття «соціальна стратифікація»?
6. Визначити основні критерії соціальної стратифікації.
7. Типи соціальної мобільності.
8. Чим відрізняється горизонтальна соціальна мобільність від вертикальної? Навести приклади.
9. До якого прошарку суспільства Ви можете віднести себе та членів вашої родини? Обґрунтувати свою відповідь.

Теми рефератів:

1. П. Сорокін про професійні групи та професію як чинник соціальної мобільності.
2. Особливості соціальної мобільності в Україні.

Література: Основна: 1, с. 136-145. Допоміжна: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Тема № 4. Групи, соціальні інститути та організації як форми соціального

Семінарське заняття. Інституційні та організаційні основи соціального життя

Навчальна мета заняття: розглянути структурні елементи соціального інституту, типи соціальних інституцій; вміти характеризувати базові інституції – людини, держави, власності, сім'ї, шлюбу, релігії, освіти, науки; розглянути основні риси соціальних організацій та загальні напрямки оптимізації діяльності організацій.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Соціальний інститут: визначення, структура, класифікація, функції.
2. Соціологічна характеристика базових соціальних інститутів.
3. Процеси інституціоналізації та деінституціоналізації: причини та наслідки.
4. Соціальна організація: визначення, структура, моделі.
5. Основні риси і властивості соціальних організацій.
6. Проблема ефективності і зміни в організаціях.
7. Кадрові і структурні зміни.
8. М. Вебер про сутність бюрократичної моделі організації.
9. Демократична модель організації.

Методичні вказівки:

При вивченні першого питання здобувач вищої освіти самостійно аналізує поняття «соціальний інститут», базові елементи, які утворюють соціальний інститут: діючі особи (суб'єкт і об'єкт соціальної дії); спонукальні сили (потреби, мета, завдання і мотиви); умови (матеріальна база); засоби соціальної дії; результати соціальної дії, типи соціальних інститутів та описати їх функції. Структуру соціальних інститутів, виокремлює елементи та описуючи їх функції. Таким чином, при вивченні цього питання здобувач вищої освіти навчається групувати інституції, враховуючи прийнятий поділ на економічні, політичні, соціальні та культурні інституції.

При розгляді другого питання слід звернути увагу на те, що кожне суспільство має один або кілька, домінуючих інституцій, які відіграють виключно важливу роль у суспільстві, трансформуються, виникають або зникають у різні періоди розвитку суспільства.

При аналізі третього питання здобувач вищої освіти навчається самостійно пояснювати інституційні зміни «у просторі та часі», аналізувати процеси інституціоналізації й деінституціоналізації та обґрунтовувати інституційні зміни в процесі зміни типу суспільств.

Вивчення третього питання здобувач вищої освіти починає з аналізу поняття «соціальна організація» належить до категорії основних наукових термінів, якими оперують сучасні соціологи. Це пояснюється тим, що соціальні організації є важливою для існування сучасних суспільств формою соціального. Організації з точки зору колективів людей є формальними вторинними групами, але одночасно вони пов'язані з інституціями, є їх

логічним продовженням, саме тут реалізуються регулятивні функції інституцій.

При вивченні питання важливим є ознайомлення з основними властивостями та рисами соціальних організацій, до яких належать: організаційний ефект, цілеспрямованість, керованість, структурованість, унормування діяльності членів, членство, ідентичність. Також потрібно навчитися розрізняти організації за класифікаційними ознаками, до яких належать: порядок членства, характер діяльності та мети існування, автономність та деякі інші критерії.

Підготовка до семінару передбачає, що здобувачі вищої освіти будуть ознайомлені з основними шляхами оптимізації діяльності організацій. На разі потрібно знати, що в розпорядженні керівництва (менеджмента організації) є кілька резервів або ресурсів. До них належать: зміни у кадровій політиці, передусім, підбір на керівні посади, проведення структурних змін (ускладнення або спрощення структури організації для покращення її функціонування), зміна загальної моделі організації та принципів на яких засновані відносини та менеджмент в організації. Нарешті, треба звернути увагу на проблему так званих неформальних груп, які можуть відігравати неоднозначну роль в діяльності організацій.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Основні риси соціальних інституцій.
2. Структурні елементи соціального інституту.
3. Класифікація соціальних інституцій за теорією структурного функціоналізму.
4. Інституціоналізація як соціальний феномен.
5. Види соціальних інститутів.
6. Функції соціальних інститутів.
7. Соціальна організація та її ознаки.

Теми рефератів:

1. Місце і роль соціальних інститутів в житті суспільства.
2. Роль соціального інституту права у громадянському суспільстві.
3. Основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.

Література: Основна: 1, с. 273-309, 310-360. Допоміжна: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Тема 5. Особистість в системі соціальних зв'язків

Семінарське заняття. Особистість як об'єкт соціологічного аналізу

Навчальна мета заняття: розглянути співвідношення понять людина, індивід, індивідуальність та особистість; елементи структури особистості; основні соціальні типи особистості та їх характерні риси; етапи та види соціалізації.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Співвідношення понять «людина», «індивід», «індивідуальність» та «особистість».
2. Типи особистості. Соціальне та індивідуальне в людині.
3. Структура особистості.
4. Соціалізація: основні етапи, види.

Методичні вказівки:

При вивченні першого питання треба проаналізувати співвідношення соціологічних понять індивід, людина, індивідуальність та особистість. При підготовки звернути увагу на процес розвитку особистості, в якому потенційні можливості й природні здібності людини використовуються для формування соціальних властивостей (другої складової) людини. Це відбувається шляхом засвоєння культурних чинників і за умови, що особа вступає у соціальні зв'язки з іншими людьми, соціальними групами. Людина, таким чином, є суперечливою єдністю біологічного й соціального, матеріального й ідеального. Але, одночасно, індивід – цілісна система. Особистість не можна відділити від тіла, фізичної підсистеми. Особистість є соціокультурною підсистемою людини, що, з одного боку, поєднує її зі спільнотою, іншими людьми, суспільством, з другого, – вона виконує внутрішні управлінські функції, керує поведінкою, активністю суб'єкта. Здатність до руху, енергетичні джерела забезпечують біологічні чинники, а ось напрямки діяльності, характер вчинків залежать від особистості. Вона транслює вимоги суспільства, соціальні цінності й норми, інтерпретує культурні чинники, продукує соціальні мотиви й цілі поведінки індивіда.

У другому питанні слід проаналізувати складові структури особистості: (1) типове, що поєднує людину із загалом, споріднює її з іншими особами; (2) індивідуальне, неповторне, своєрідне. Розкрити сутність “формули” особистості: $ME + I = SELF$, де ME – соціальне, I – індивідуальне, SELF – особистість за Дж. Г. Мідом. Розглянути основні типології особистостей в соціології; охарактеризувати типи особистостей в сучасній Україні.

У третьому питанні слід проаналізувати соціологічну структуру особистості (потреба і інтереси, цінності та ідеали, а також когнітивно-накопичувальний комплекс, регуляторну підсистему, характерологічні риси), особливості формування статусно-рольового набору.

При розгляді четвертого питання рекомендовано розкрити сутність, механізми, етапи та особливості процесу соціалізації, охарактеризувати основні чинники та проблеми соціалізації особистості. Розглянути поняття референтна група.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Чому соціальність не заперечує індивідуальності?
2. У чому полягає різниця між базисним та реальним типом особистості?

3. У чому виявляється особливості соціологічного вивчення людини?
4. Визначити спільні та відмінні характеристики понять «особистість», «людина», «індивід», «індивідуальність».
5. Як співвідноситься індивідуальне і соціальне в людині?
6. Дати визначення понять «соціальна адаптація» та «інтеріоризація» як складових процесу соціалізації.
7. Як взаємопов'язані соціальний статус і соціальні ролі особистості?
8. Які складові визначають структуру особистості?
9. Що є джерелом активності особистості?
10. Розкрийте функції соціалізації.
11. Опишіть механізм соціалізації особистості.
12. Які фактори впливають на процес і результати соціалізації?
13. Чи може фізична й інтелектуальна спадковість впливати на процес соціалізації? Обґрунтуйте свою відповідь.
14. Поясніть, чому в процесі соціалізації розвинута особистість, з яскраво окресленим «Я», менше залежить від зовнішніх обставин.
15. Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації особистості?
16. Поняття внутрішньорольовий та міжрольовий конфлікти. Наведіть приклади.
17. Поняття десоціалізація і ресоціалізація особистості.
18. Що таке виховання, як воно пов'язано з соціалізацією особистості?

Теми рефератів:

1. Структура особистості та її компоненти (за З. Фрейдом та П. Сорокіним).
2. Рольові концепції особистості (за Ч. Кулі, Дж. Мідом, А. Халлером).
3. Концепція біхевіоризму У. Скінера.
4. Сучасні поведінкові теорії особистості (Т. Адорно, К. Корні).

Література: Основна: 1, с. 434-503. Допоміжна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Тема № 6. Девіація і соціальний контроль

Семінарське заняття. Типи девіантної поведінки: емпіричні дослідження та профілактичні програми

Навчальна мета заняття: розглянути види девіації і теорії, які пояснюють девіантну поведінку; соціальний контроль як механізм соціальної регуляції людей і підтримування суспільного порядку

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Девіантна поведінка: змістовна сутність поняття, види (позитивна і негативна) та типи.

2. Біолого-психологічні пояснення девіації.
3. Соціологічні теорії девіації.
4. Теорія соціальної напруги Р. Мертона.
5. Соціальний контроль і санкції.
6. Злочинність як об'єкт дослідження соціології.

Методичні вказівки:

Розгляд першого питання передбачає аналіз поняття девіації як соціального відхилення від загальноприйнятих норм, що є властивістю кожної соціальної системи. Слід розмежувати поняття «норма» та «девіація», розкрити сутність девіантної поведінки особистості, її форми прояву.

В цьому питанні слід виокремити основних підходів до типологізації девіантної поведінки. Девіацію можна поділити на індивідуальну та групову, які у реальному житті найчастіше взаємно перетинаються. Деякі науковці вважають, що девіантна поведінка (в широкому значенні) має три більш конкретні форми порушення соціальних норм: власне девіантна (девіантна у вузькому значенні слова); делінквентна поведінка; кримінальна (злочинна) поведінка. Поясніть різницю між ними. Далі слід охарактеризувати концепцію первинного і вторинного відхилення, сформульовану Х. Беккером, та типологію С. Фролова, який виділяє культурно схвалені (позитивні) девіації, що виникають за наявності надінтелектуальності, особливих здібностей, понадмотивації, певних особистісних якостей чи особливих умов, та девіації, що викликають осуд (негативні девіації). Наведіть приклади позитивної і негативної девіантної поведінки.

Потрібно також охарактеризувати основні причини девіації, зокрема: стійке перекручуваннями ціннісних орієнтацій, типових для суспільства та соціальних груп; протиріччя між ціннісною орієнтацією і діяльністю, між цінностями декларованими і реально функціонуючими; суперечливість інституціональних форм суспільства; соціально-психологічні особливості людей: брутальність і невірноваженість, самовпевненість, марнославство, кар'єризм, низький самоконтроль; суперечливість та нестійкість правових норм, недоліки їх фактичного застосування. Перше місце серед факторів, що впливають на формування девіантної поведінки молоді, займає середовище перебування (сімейне і так зване «вуличне середовище»).

Друге питання слід розпочати із розкриття змістовної сутності біологічних та психологічних концепцій, які пов'язують девіацію з характерними фізичними ознаками чи особистісними психологічними факторами.

Вивчення третього питання рекомендовано розпочати з аналізу соціологічних теорій (теорія аномії Е. Дюркгейма; теорія ярликування Ф. Танненбаума; теорія стигматизації І. Гоффмана, Е. Лемерт, Г. Беккер; культурологічні концепції девіацій А. Коен, Дж. Мілер; субкультурні концепції девіантної поведінки О. Турк, Ф. Трешер.

У четвертому питанні рекомендовано вернути увагу на погляди Р. Мертона, який типологізував соціальну поведінку залежно від ставлення

особистості до цілей та засобів їх досягнення: конформізм, інновація, ретретизм, ритуалізм, бунт, заколот.

При вивченні п'ятого питання слід звернути увагу на типи соціального контролю: 1) зовнішній; 2) внутрішній; 3) побічний контроль (здійснюється за рахунок ідентифікації особи з «позитивною» референтною групою); 4) «відволікаючий» – орієнтація населення на цілі й засоби, протилежні злочинним, аморальним чинникам. Особливу увагу при цьому слід приділити соціальним санкціям – різноманітним формам тиску на людину, засоби покарання, стимули, що примушують особу коритися нормам і діяти з урахуванням їх вимог. Санкції можуть бути негативними (різні види покарання) й позитивними (стимули, що спонукають людину діяти позитивно).

У шостому питанні необхідно звернути увагу на соціологічне трактування та структуру злочинності. Особливу увагу цьому слід приділити соціальним наслідкам. Також потрібно охарактеризувати кількісні і якісні методи дослідження, що використовуються дослідниками для вивчення злочинності. За ступенем поширення методів емпіричного дослідження проблематики злочинності переважає звернення до офіційної статистики, кількісні масові опитування (в т.ч. віктимологічні), експертні інтерв'ю, аналіз документів, біографічний метод та спостереження.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Основні різновиди девіантної поведінки.
2. Типологія соціальних відхилень та основні види девіації.
3. Сутність та загальні ознаки соціальних відхилень.
4. Основні підходи до пояснення причин девіантної поведінки.
5. Назвіть соціальні причини девіантної поведінки особистості.
6. Охарактеризуйте основні підходи до визначення поняття «норма».
7. Охарактеризуйте ознаки, властивості та утворення соціальної норми.
8. Опишіть механізм здійснення впливу соціальної норми на поведінку конкретної особистості.
9. У чому полягає відмінність між поняттями «девіантна поведінка» та «соціальний контроль».
10. Прокоментуйте типологію соціальних відхилень, яку запропонували Є. Головаха і Н. Паніна.

Теми рефератів:

1. Теорія особистості З. Фрейда і психоаналітичне пояснення девіації.
2. Базові соціальні інституції і кримінальний закон.
3. Шахрайство як експлуатація довірчих відносин.
4. Теорія диференційної асоціації Е. Сазерленда і пояснення розповсюдження злочинності у неблагополучних кварталах.
5. Соціологічні методи виміру латентної злочинності.
6. Основні інструменти соціального контролю.

7. Соціальний контроль як механізм соціальної регуляції поведінки людей та підтримання суспільного порядку.

Література: Основна: 1, с. 447-463. Допоміжна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Тема № 7. Гендер як соціальний конструкт

Семінарське заняття. Соціальне конструювання гендеру

Навчальна мета заняття: розглянути зміст теорій соціального конструювання та основні підходи до розумінні гендерної термінології (гендер, гендерні стереотипи, стать, гендерна ідентичність, гендерна роль тощо); навчити здобувачів вищої освіти застосувати теоретичний матеріал гендерних досліджень до аналізу актуальних соціальних проблем і осмислення власних практик і життєвої стратегії, поглибити та розширити уявлення про проектування чоловічої та жіночої поведінки

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Гендер як соціальна категорія.
2. Гендерні стереотипи. Види гендерних стереотипів.
3. Гендерна соціалізація особистості.
4. Гендерна девіація.

Методичні вказівки:

При вивченні першого питання треба опрацювати лекційний матеріал. Звернути увагу на зміст понять, що обумовлюються відмінностями теоретико-методологічних засад дослідження феноменів, які позначаються поняттями «гендер» та «стать». Обґрунтовувати основні відмінності між поняттями «гендер» та «стать». Проаналізувати зміст теорії соціального конструювання та етапи формування соціальної реальності. Зупинитися на аналізі гендерних індикаторів.

Друге питання плану передбачає розгляд змістовної сутності поняття гендерний стереотип, їх структури та функції. Розглянути їх динаміку та зміни у зв'язку із суспільними трансформаціями. При вивченні цього питання увагу слід приділити ставленню людини до гендерної ролі та можливостям її виконання на свій розсуд.

При вивченні третього питання плану слід розглянути поняття «гендерна соціалізація», в ході якої індивід засвоює гендерну роль, основних механізмів: диференціальне посилення та диференціальне наслідування. Обґрунтувати основні фактори, агенти та етапи соціалізації.

Працюючи над останнім питанням плану слід розглянути девіацію статевих і гендерних ролей (позитивна, негативна). Рольові девіації можна проілюструвати прикладами так званої інверсії статевих і гендерних ролей, тобто зміною компонентів чоловічих та жіночих ролей на протилежні,

заміною одних іншими – повною (транссексуалізм) і частковою (гомосексуалізм і трансвестизм).

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Співвідношення понять «стать» та «гендер».
2. Що означає поняття гендер?
3. Охарактеризуйте гендер як соціальний інститут (ознаки, функції та компоненти).
4. Що означає поняття гендерні стереотипи. Наведіть приклади.
5. Чи змінюються гендерні стереотипи в суспільстві? Якщо «так», наведіть приклади.
6. Наведіть приклад, гендерних стереотипів, які зустрічаються у фольклорі (прислів'я, приказки, анекдоти тощо)?
7. Що означає поняття гендерна роль?
8. Які соціальні інститути впливають на формування гендерних ролей в суспільстві?
9. Охарактеризуйте ознаки (маскулінність та фемінність) гендерної ролі.
10. Охарактеризуйте поняття ідентичність.
11. Охарактеризуйте особливості гендерної соціалізації в дитячому та дорослому віці?
12. Поясніть вплив сім'ї, школи, ЗМІ на проходження гендерної соціалізації.
13. Які чинники впливають на формування гендерної соціалізації у сучасному українському суспільстві?

Література: Основна: 11, 15 с. 10-30, с. 132-156, с. 157-182.
Допоміжна: 30, 31, 32, 33, 34, 36, 36, 37.

Теми рефератів:

1. Гендерні стереотипи у рекламі. Гендерні стереотипи у рекламі.
2. Історія жінки як історія сексуальності (М. Фуко «Історія сексуальності»).
3. Ліберальний фемінізм: ідейно-теоретичні джерела та еволюція розвитку.

Тема № 8. Гендерна політика як об'єкт соціально-правового аналізу

Семінарське заняття. Теоретичні та правові засади забезпечення гендерної рівності

Навчальна мета заняття: розглянути положення міжнародного та національного законодавства з утвердження гендерної рівності в професійній діяльності

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Міжнародно-правове забезпечення гендерної рівності.
2. Законодавство України з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.
3. Методи та інструменти забезпечення гендерної рівності.
4. Врахування гендерних підходів в діяльності органів Національної поліції.

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання слід звернути увагу на міжнародно-правові документи: Загальну декларацію прав людини Організації Об'єднаних Націй, Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок з її Факультативним протоколом, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенцію № 156 «Про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками», Резолюцію Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», Пекінську декларацію та Платформу дій.

У другому питанні проаналізувати національно-правові документи, в яких закріплено принцип гендерної рівності. Серед яких, Конституція України, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (прийнятий 08 вересня 2005 року № 2866, 2866-IV зі змінами від 2018 року), Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року № 5207-VI, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII, Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, а також державні стратегії та плани, які затверджуються указами Президента постановами або розпорядженнями Кабінету Міністрів України тощо.

При вивченні третього слід проаналізувати методи та інструменти реалізації принципу гендерної рівності; діяльність однієї із інституцій (Європейський інститут гендерної рівності (EIGE – European Institute of Gender Equality), яка займається розвитком, упорядкуванням та застосуванням інструментів. Як незалежний орган, EIGE працює в рамках політики та ініціатив Європейського Союзу. Європейський Парламент та Рада Європейського Союзу визначили основи цілей та завдань Інституту у своєму Регламенті про заснування та призначили йому центральну роль у вирішенні проблем та сприяння рівності між жінками та чоловіками в Євросоюзі.

У четвертому у питанні треба звернуть увагу на галузеві нормативно-правові документи, що містять спеціальні норми. Це Закон України «Про Національну поліцію» (від 02.07.2015 № 580-VIII), Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України, затвердженого наказом МВС від 09 лютого 2016 року № 90, наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 № 1179 та інші документи і доручення Міністра внутрішніх справ.

Отже, правове регулювання державної гендерної політики здійснюється на наднаціональному, національному та галузевому рівнях. Проаналізуємо зміст деяких з них.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Назвіть міжнародно-правові акти забезпечення гендерної рівності.
2. Назвіть національно-правові документи з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків?
3. В чому полягає сутність принципу «рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»?
4. Чи існує в українському суспільстві гендерна дискримінація? Якщо «так» наведіть приклади.
5. На які державні інституції покладені повноваження щодо попередження та протидія дискримінації?
6. Що означає поняття «позитивні дії»?
9. Які нормативно-правові акти визначають порядок проведення гендерно-правової експертизи?
10. Визначте поняття «гендерна рівність».
11. Позитивні дії (тимчасові спеціальні заходи) як ефективний інструмент подолання дискримінації за ознакою статі та досягнення рівності можливостей жінок і чоловіків.
12. Позитивні дії щодо забезпечення гендерної рівності в різних сферах суспільно -політичного життя: стандарти Європейського Союзу та кращі світові практики.
13. Стандарти ООН у галузі застосування позитивних дій та позиція України.
14. Законодавчі засади застосування позитивних дій з метою забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні: сучасний стан та перспективи.

Теми рефератів:

1. Жінка в сучасній поліції.
2. Насильство щодо жінок як прояв втрати насильницького контролю.
3. Гендер в структурі ідентичності.
4. Гендерна нерівність: витоки та шляхи подолання.

Література: Основна: 17 с. 55-68, с. 95-104, 18 с. 45-63, 104-132, 21 ст. 1-6, 25. Допоміжна: 38, 39, 40, 41, 42, 43.

Тема № 9. Партнерство правоохоронних органів та суспільства

Семінарське заняття. Форми організації партнерства правоохоронних органів та суспільства.

Навчальна мета заняття: розглянути концепції партнерства поліції та

суспільства з урахуванням міжнародного досвіду; проаналізувати основні проблеми правоохоронної діяльності в українському суспільстві в контексті проблематики встановлення партнерських відносин, а також ключові елементи підвищення іміджу та довіри до поліції; визначити шляхи та форми налагодження ефективної взаємодії з урахуванням особливостей діяльності поліцейського та визначити актуальні напрямки профілактики злочинів у сфері протиправного контенту в професійній діяльності поліцейських.

Кількість годин – 2 год.

Навчальні питання:

1. Партнерство правоохоронних органів та суспільства: загальна характеристика.
2. Community policing – правоохоронна діяльність, орієнтована на потреби місцевої громади.
3. Використання закордонного досвіду взаємодії поліції з громадськістю та налагодження партнерських відносин.
4. Головні завдання налагодження партнерства поліції та суспільства.
5. Діалог як форма налагодження соціальної взаємодії.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання варто розпочати з понять партнерство, співробітництво та взаємодія та їхнього співвідношення, виокремити та проаналізувати структурні елементи означених понять.

При вивченні концепції партнерства поліції та суспільства з урахуванням міжнародного досвіду, проаналізувати основні проблеми правоохоронної діяльності в українському суспільстві в контексті проблематики встановлення партнерських відносин.

Розкриваючи друге питання необхідно проаналізувати модель «community policing», яка набула статусу домінуючої моделі організації правоохоронної діяльності в західних країнах. Community policing – правоохоронна діяльність, орієнтована на потреби місцевої громади. Ядром моделі «community policing» виступають партнерські відносини між поліцією та громадою, а також проаналізувати базові характеристики community policing.

При вивченні третього питання варто розпочати з огляду ефективних практик налагодження взаємодії населення та поліції та визначити актуальні напрямки профілактики злочинів у сфері протиправного контенту в професійній діяльності поліцейських.

Відповідь на третє питання варто розпочати з головних завдання щодо активізації партнерської взаємодії між поліцією та громадськістю, які продиктовані нагальними потребами:

– підвищити авторитет правоохоронної системи шляхом створення позитивного іміджу Національної поліції, забезпечення високого рівня професійної компетентності та покращення результатів діяльності її

персоналу;

– максимально наблизити свою діяльність до потреб громадян, перейти від декларацій щодо налагодження партнерських стосунків із населенням до реальних кроків у цьому напрямі, утілювати в повсякденній службовій діяльності принцип «Людина – понад усе»;

– викоренити з діяльності правоохоронних органів будь-які факти неповажливого ставлення до громадян та їхніх проблем, безпринципності та байдужості при формуванні поліцейської системи нового стандарту;

– зміцнити взаємодію з органами місцевого самоврядування, забезпечити консолідацію зусиль держави і громадського суспільства в протидії криміналітету.

Відповідь на четверте питання варто розпочати з визначення поняття діалог та його структурних компонентів, а також зупинитися на соціальних технологіях діалогу у процесі взаємодії поліції та громади з метою впровадження принципів community policing на прикладі різних проектів.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Зміст концепції «поліції громади».
2. Встановлення партнерських стосунків з урахуванням особливостей діяльності поліцейського.
3. Партнерські взаємовідносини між населенням поліцією.
4. Принципи формування партнерських відносин поліції з населенням.
5. Практики та проекти поліції щодо налагодження партнерських стосунків з різними категоріями суспільства.
6. Зарубіжний досвід участі громадськості в правоохоронній та правозахисній діяльності та проблеми його адаптації на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Теми рефератів:

1. Взаємодія населення з поліцією: стан та шляхи удосконалення.
2. Структурно-функціональна характеристика соціального партнерства за участю поліції.
3. Громадськість як суб'єкт запобігання злочинності: сучасне розуміння.
4. Соціалізація поліції та партнерство з населенням як стратегія боротьби зі злочинністю: європейські ноу-хау.

Література: 11, с. 8-52 (основна література). Допоміжна: 24, 25, 36

Методичні вказівки щодо написання рефератів

Реферат – одна з форм навчальної та науково-дослідної роботи.

Мета написання реферату полягає в тому, щоб навчити здобувачів вищої освіти пов'язати теорію з практикою, користуватися науковою і навчальною літературою, привчатися до вміння висловлювати свої думки та робити самостійні висновки щодо проблеми, яка розглядається у роботі.

Написання рефератів переслідує такі **цілі**: поглиблене вивчення навчальної дисципліни, розвиток навичок роботи з різноманітними джерелами.

Окрім того, написання рефератів потребує правильного застосування наукового апарату при оформленні посилань, бібліографічного списку використаної літератури, розробленні плану роботи тощо.

Реферат повинен мати таку структуру:

- план
- вступ
- викладення основного змісту теми
- висновок
- список використаної літератури.

Титульний аркуш реферату містить:

- відомчу підпорядкованість закладу вищої освіти, де виконаний реферат;
- найменування закладу вищої освіти, де виконаний реферат;
- найменування кафедри, де виконаний реферат;
- тему реферату;
- дані про здобувача вищої освіти, який (а) підготував (ла) реферат (вказується курс, факультет, шифр академічної групи, прізвище, ім'я, по батькові);
- дані про викладача, який консультував, перевіряв реферат (вказується науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові);
- місто і рік виконання реферату.

План подають на початку реферату. Він містить найменування вступу, усіх розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі автор повинен розкрити актуальність обраної проблеми, ступінь її розробленості та сформулювати завдання, які ставляться та розглядаються у рефераті.

В основній частині розкривається сутність теми та викладаються основні теоретичні і методологічні положення, проблемні питання, дискусійні аспекти теми тощо.

У висновках, які впливають із матеріалів реферату, містяться обґрунтовані пропозиції щодо вирішення поставленого завдання.

Далі подається **список використаних джерел та літератури**, складений у певній послідовності.

Робота над рефератом складається із таких етапів:

- вибір теми на основі тематики, розробленої кафедрою;

- збір інформаційного матеріалу;
- підготовка й написання реферату;
- захист реферату на семінарі або конференції.

План – це логічна основа реферату. Від правильного його складання залежить структура, зміст, логічний зв'язок частин. Доцільно попередньо намічений план реферату узгодити на консультації з викладачем. План не слід дуже деталізувати, у ньому перераховуються загальні питання теми в логічній послідовності. Глави можна не розбивати на параграфи.

Після складання плану, здобувач вищої освіти починає роботу з бібліографією. Значно допомогти при ознайомленні з бібліографією можуть бібліотечні каталоги (алфавітний, систематичний, предметний); довідкова література (енциклопедії, словники); бібліографічні посібники з окремих галузей знань.

Коли здобувач вищої освіти накопичив та вивчив матеріал з відповідної теми, він приступає до роботи над вступом.

У загальній частині роботи необхідно більше уваги приділити теоретичному висвітленню як теми загалом, так і окремих її питань у відповідності до складеного плану.

Реферат повинен бути написаний доступною мовою, без повторів, скорочень, протиріч між окремими положеннями.

Велике значення має правильне оформлення реферату.

Реферат друкують на принтері з одного боку аркуша білого паперу формату А4, виконуючи такі вимоги:

- текстовий редактор – MS Word 97;
- шрифт основного тексту – Times New Roman;
- розмір шрифту (кегель) – 14;
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- розташування – книжне;
- поля тексту: зверху – 2,5; знизу – 2,5; ліворуч – 3,5; праворуч – 1,5 (см);
- обсяг тексту – 20 – 25 сторінок.

Чорновий варіант роботи слід ретельно відредагувати і лише після цього надрукувати без скорочення слів, вставок, перекреслювань. Граматичні чи стилістичні помилки не допускаються. Друкарські помилки, описки, виявлені після роздрукування роботи, можна виправити підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці виправленого тексту машинописним способом. Допускається не більше двох виправлень на одній сторінці.

Заголовки структурних частин курсової роботи «ПЛАН», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Відстань між заголовком і текстом повинна дорівнювати 3 – 4 інтервалам.

Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який вносять до загальної нумерації сторінок роботи. На титульному аркуші номера сторінок

не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Для підтвердження власних аргументів слід наводити **цитати**. Науковий етикет вимагає точного відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення може спотворити зміст, закладений автором. Текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, із збереженням авторських особливостей написання. Кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело.

У кінці реферату наводиться список використаної літератури.

Список використаних джерел – це елемент бібліографічного апарата, який містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків.

Джерела у списку розміщують або в алфавітному порядку, або за порядком цитування.

Основні вимоги до оформлення списку використаних джерел можна подати в такому вигляді:

1. Прізвище та ініціали авторів;
2. Назва;
3. Різновид видання: монографія, підручник, навчальний посібник;
4. Місце видання;
5. Назва видавництва;
6. Рік видання;
7. Кількість сторінок;
8. Для електронного ресурсу – режим доступу.

Наприклад:

– монографія: Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації : європейські обриси [Монографія] / Н. М. Лавриченко. К. : ВіРА ІНСАЙТ. – 2000. – 443с.;

– підручник: Соціологічна думка України: Навч. посібник / М. В. Захарченко, В. Ф. Бурлачук, М. О. Молчанов та ін. – К. : Заповіт, 1996. – 424 с.;

– колективна монографія: Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Логос, 1999. – 500 с;

– стаття у газеті: Матяш І. Український соціологічний інститут М. С. Грушевського: основні напрями та етапи діяльності // Історія України. – 2000. – 2 січня;

– стаття у журналі: Вілкова Олена. Сучасні моделі гендерної політики: сутність та особливості впровадження // Політичний менеджмент. – 2008. – № 6. – С. 160-166.

Перед виступом із рефератом на семінарському занятті корисно прочитати весь його текст «для себе». Це закріпить матеріал у пам'яті та дозволить під час виступу або зовсім не заглядати в конспект (план, текст), або звести користування ним до мінімуму.

При *захисті реферату* здобувач вищої освіти повинен показати поглиблене розуміння теоретичних аспектів конкретної теми, сучасного стану дослідження проблеми чи питання, що розглядалося.

Реферат оцінюється викладачем. Якщо реферат не відповідає наведеним вище вимогам, то з урахуванням зауважень його необхідно переробити.

Методичні вказівки до створення комп'ютерної презентації

Презентація – це представлення індивідуальної роботи за допомогою комп'ютерної техніки.

Створення презентацій PowerPoint – це зручна і доступна форма індивідуальної роботи, яка надає можливість оцінити ступень оволодіння матеріалом з обраної теми. Поєднання звуку, зображення і тексту обумовлює дидактичні можливості мультимедійних технологій і підвищує ефективність сприйняття інформації.

Значення презентацій для навчального процесу:

- **інформативність**: можливість в одній мультимедійній презентації розмістити великий обсяг графічної, текстової та звукової інформації;
- **компактність**: в якості носіїв для мультимедійної презентації можуть бути використані різні типи дисків, USB-карти, електронні візитні картки, які відрізняються компактністю і зручністю зберігання;
- **емоційна привабливість**: мультимедійні презентації дають можливість надати інформацію не лише в зручній для сприйняття послідовності, але й ефектно поєднувати звукові та візуальні образи, які створюють у глядачів позитивне ставлення до інформації, що надається;
- **наочність** – це ключовий аргумент використання мультимедійних презентацій, який виражається розхожою фразою: «краще один раз побачити, ніж сто разів почути» або навіть прочитати. Обрану тему можна реалістично продемонструвати за допомогою сучасних графічних і відеотехнологій;
- **мобільність**: усе, що потрібно для демонстрації, – це носій і комп'ютер, телевізор, ноутбук, мобільний телефон;
- **інтерактивність**: можливість безпосередньо впливати на хід презентації;
- **економічна перевага**: тиражування мультимедійних презентацій коштує набагато менше, ніж друк середнього за обсягом і якістю поліграфії реферату. При цьому слід ураховувати і можливість багаторазового використання однієї мультимедійної презентації, її доповнення новими текстовими та графічними матеріалами, модифікації інтерфейсу та звукового ряду.

При створенні презентації слід дотримуватися таких правил.

1. Перш ніж приступити до створення презентації, слід чітко представляти, що саме потрібно донести до аудиторії. Тому слід проглянути якомога більше літератури за цією темою, скласти список матеріалів та

ілюстрацій, які необхідні. Визначити, які матеріали та ілюстрації належить відсканувати, знайти в Інтернеті або намалювати самим.

2. У презентації не повинно бути нічого зайвого. Кожен слайд має являти собою ланку, логічно пов'язану з обраною темою, і працювати на загальну мету презентації.

3. Не слід перевантажувати слайди зайвими деталями та захоплюватися анімацією. Анімацію слід використовувати тільки з метою залучення уваги до основних, ключових моментів слайда. Звукові та візуальні ефекти не повинні відволікати увагу від основної інформації.

4. На першому слайді необхідно зазначити тему презентації, назву закладу вищої освіти, прізвище, ім'я, номер академічної групи виконавця, прізвище, ім'я, по батькові викладача, учене звання викладача, який перевіряє презентацію, назву кафедри.

5. На другому слайді розміщується план презентації.

6. На останньому слайді розміщується список використаних джерел.

Робота над презентацією.

Етап 1. Вибір теми, постановка мети і завдань презентації.

Етап 2. Визначення змісту та дизайну презентації.

1. Складання плану. Моделювання структури презентації, схематичного зображення слайдів, визначення форми тексту, малюнків, фотографій чи інших матеріалів, що будуть внесені до того або іншого слайду.

2. З'ясування умов демонстрації. Від цього залежить обсяг текстової інформації, розмір шрифту, вид навігації.

3. Визначення кількості слайдів у презентації.

4. Визначення зразкового дизайну слайдів. Колірна гама фонів слайдів, формат заголовків. Бажано, щоб в усіх слайдах був витриманий єдиний формат і стиль.

Етап 3. Порядок створення презентації.

1. Уведення та редагування тексту. Створюється текстова інформація на кожному слайді. Після введення тексту необхідно визначитися з його розташуванням, продумати його форматування (розмір, колір шрифту, заголовків і основного тексту). При доборі кольору тексту слід пам'ятати, що текст повинен «читатися», тобто фон слайдів не повинен «глушити» текст. Не використовувати рідкісні види шрифтів, їх може не бути на інших комп'ютерах, за допомогою яких презентація буде демонструватися.

2. Графіки, діаграми, таблиці. Якщо планується розміщення в презентації графіків і діаграм, необхідно продумати їх розташування, «зрозумілість». Важливо не переобтяжувати один слайд декількома графіками або діаграмами – інформація буде гірше сприйматися. Те ж саме стосується і таблиць. Текст у таблицях повинен бути добре видимим. Для наочності в таблицях можна застосовувати слабку за кольором заливку.

3. Зображення, малюнки, фон. Дуже важливим є фон слайдів. Він створює певний настрій у аудиторії і повинен відповідати темі презентації. Серйозні презентації не мають бути строкатими, містити яскраві, «отруйні» кольори і змінювати колірну гаму від слайда до слайда. Не рекомендується

робити фон занадто строкатим, це відволікає аудиторію і ускладнює читання тексту. Розміщені у презентації графічні об'єкти повинні бути передусім чіткими. Графічні об'єкти не розташовують у середині тексту, це погано виглядає.

4. Вставка анімації. За допомогою анімаційних ефектів можна істотно поліпшити сприйняття презентації і звернути увагу аудиторії на найбільш важливі моменти. Перш ніж застосовувати ефекти анімації, необхідно уважно вивчити можливості внутрішньослайдової, міжслайдової анімації і продумати, як і де її застосовувати. Доцільність і тип анімації повинні бути логічно пов'язаними зі структурою доповіді. Глядач має побачити розташування об'єктів на слайді у певному місці, а не бігати очима по слайду.

5. Звуковий супровід. Якщо вирішено у презентації використовувати звуковий супровід, то це потрібно робити акуратно. Музика не повинна заглушати доповідача, дратувати слух, мати різкі переходи, а також присипляти слухачів. Звуковий супровід має органічно вписуватися в тему презентації. Якщо немає впевненості в необхідності звукового супроводу презентації, то краще взагалі від нього відмовитися.

6. Доведення презентації. Доведення презентації полягає в неодноразовому перегляді всієї презентації, визначенні часових інтервалів, необхідних аудиторії для перегляду кожного слайда, і часу їх зміни. Слайд повинен бути на екрані стільки часу, скільки потрібно аудиторії, щоб його роздивитися, запам'ятати, усвідомити його вміст. Водночас великий інтервал між змінами слайдів знижує глядацький інтерес. Можливо, при остаточному перегляді доведеться поміняти місцями деякі слайди для створення більш логічної структури презентації або внести до неї інші корективи.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

4.1. Основна

1. Рущенко І. П. Загальна соціологія: Підручник. – Х. : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 524 с.
2. Рущенко І. П. Соціологія злочинності. – Х. : нац. ун-т. внутр. справ, 2001. – 370 с.
3. Соціологія : практикум для самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Навчальний посібник / [Н. В. Бобро, О. В. Головка]; МВС України, Харків. нац.ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 112 с.
4. Соціологія права : навч. посіб. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 288 с.
5. Кузьменко Т. М. Соціологія : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / Т.М. Кузьменко. – Київ : Центр учб. літ., 2010. – 319 с.
6. Балинська О. М. Основи соціології права : для працівників органів внутр. справ / О. М. Балинська, Л. Й. Гуменюк. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – 412 с.
7. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях : навч. посіб. – Київ : [б.в.], 2015. – 148 с.
8. Козирєв М. П. Соціологія : підручник. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – 655 с.
9. Практикум з соціології : навч. посіб. – Львів : Магнолія 2018. – 367 с.
10. Соціологія: Загальний курс : підручник. – Львів : Магнолія 2018. – 292 с.
11. Копіна О., Мірошник О., Сердюк О. ДIALOG поліції та громади як соціальна технологія впровадження принципів community policing у місцевій громаді : метод. рек. / О. П. Копіна, О. С. Мірошник, О. О. Сердюк; Фонд Місц. Демократії; Лаб. мир. рішень ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : [ХНУВС], 2018. – 124 с. [Електрон. ресурс]. Режим доступу : file:///C:/Users/User/Downloads/XH4THSumBZ8tJUoV4ar8Ix_cUJNpfQqb.pdf.
12. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України / Олена Волобуєва, Алла В'яткіна, Світлана Ганаба та ін. Київ: ФОП Клименко Ю. Я., 2021. – 292 с. [Електрон. ресурс]. Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/pidgotovleno-metodichni-rekomendaciyi-z-integraciyi-gendernih-pidhodiv-u-sistemu-pidgotovki-fahivciv-dlya-sektoru-bezpeki-i-oboroni-ukrayini>.
13. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців сектору безпеки/Колектив авторок : Ковальчук Л.Г., канд. пед. н., Козуб Л. І., Левченко К. Б., докт. юрид. н., проф., Легенька М. М., Сулова О. І. – Київ, 2017. – 264 с. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <https://www.genderculturecentre.org/zhinki-mir-bezpeka-informaciyno-navcha-4/>
14. Бондарчук О. І., Нежинська О. О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів:

монографія / О. І. Бондарчук, О. О. Нежинська. – К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. – 180 с.

15. Основи теорії гендеру : Навчальний посібник. – К. : «К.І.С.», 2004. – 536 с.

16. Ворчакова І. Є. Гендерна політика: навч. пос. для студ. вузів III-IV рівнів акредитації / І. Є. Ворчакова. – Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2014. – 244 с.

17. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння: виклики та рішення / Катерина Левченко. Харків: Фоліо, 2019. – 318 с.

18. Гендер і державна політика: навч. посібник. – К. : Основи, 2004. – 394 с.

19. Мартиненко М. М. Гендерні аспекти в державному управлінні : навч. посіб. / М. М. Мартиненко. – Харків : Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2007. – 64 с.

20. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. – 2-ге допов. вид. / Т. М. Мельник. – Київ : Стіло, 2010. – 440 с.

21. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

22. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

23. Резолюція Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» до 2020 року. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <http://resolution.tilda.ws/>

24. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Відповідальність за скоєння гендерно-обумовленого насильства. [Електрон. ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

25. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV. – К., 2006. – 124 с. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

26. Указ Президента України «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні» від 25 квітня 2001 р. № 283/2001. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: www.rada.gov.ua.

4.2 Допоміжна

1. Дворецька Г.В. Соціологія : навч. посібник. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.

2. Соціологічна теорія: традиції і сучасність: Курс лекцій / за ред.. А. Ручки. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2007. – 363 с.

3. Соціологія: підручник. – 3-тє вид. / за ред. В.М. Пічі. – Львів : Новий світ-2000, 2007. – 280 с.

4. Соціологія: підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / за ред. В. Г. Городяненка. К.: Вид. центр «Академія», 2006. – 544 с.

5. Спеціальні та галузеві соціології: навч. Посібник. – 2-ге вид. / за ред. В.Є. Пилипенко. – К.: Фоліант, 2007. – 451 с.

6. Коваліско Н. В. Основи соціальної стратифікації: навч. посібник. – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 328 с.
7. Стратифікаційні порядки суспільства: концептуальні уявлення та досвід вивчення : монографія. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2008. – 240 с.
8. Лукашевич М. П., Туленков М. В., Яковенко Ю. І. Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій: підручник, 2008. – 544 с.
9. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження: навч. посібник. – 2-е вид., доп. – К. : Інститут соціології НАН України, 2007. – 320 с.
10. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії: навч. посібник. – К. : Атіка, 2004. – 480 с.
11. Соціологія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / за наук. Ред.. В. М. Пічі. – К.: Каравела; Львів: «Магнолія 2006», 2008. – 340 с.
12. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: монографія / В. М. Співак; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К. : Логос, 2011. – 415 с.
13. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. М. Гірник. – К. : Києво-Могилян. акад., 2010. – 222 с.
14. Масальський В. І. Соціологія у конспективному викладенні : навчальний посібник до занять та модульного контролю знань студентів несоціологічного фаху / В. І. Масальський. – 2-е вид., доопрацьоване. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 317с.
15. Соціологія: Навчальний посібник / В. І. Докаш, С. С. Яремчук, С. Ю. Ципко та ін. – Чернівецький національний університет : 2011. – 360 с.
16. Давидов П. Г., Кальянов А. В., Кирилова О. М. та ін. Соціологія у схемах, таблицях та коментарях: навч. посіб. для студ. ВНЗ / МОН України. – 2 вид., перероб. і доп. – Донецьк : Норд-Прес, 2009. – 216 с.
17. Танчин І. З. Соціологія: навчальний посібник // І. З. Танчин. Видавництво: «Знання». – 2008. С. 351.
18. Лукашевич М. П. Соціологія: загальний курс: Навч. посіб. / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – К.: Каравела, 2018. – 407 с.
19. Нестуля О. О., Нестуля С. І. Соціологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 272с.
20. Перегуда Є. В. Соціологія: навчальний посібник / Є. В. Перегуда та ін. – К.: КНУБА, 2016. –140с.
21. Полторак І. С., Колісник Л. О., Лаптурова Я. О. Соціологія. Навч. посібник. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2015. – 112 с.
22. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : навчальний посібник / Є. В. Сірий; МОНУ. – Вид. 3-є, виправл. та доп. – Київ : Атіка, 2012. – 492 с.
23. Соціологічна теорія: традиції та сучасність: Навчальний посібник / За ред. А. Ручки – К. : Ін-т соціології НАН України, 2007. – 363 с.
24. Соціологія : Підруч. для вузів / За ред. В. Г. Городяненка. – 3-тє вид., перероб. та допов. – К. : Академія, 2008. – 544 с.

25. Соціологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів – 2-ге вид., доопр., доп / за заг. ред. В. І. Докаша. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 448 с.
26. Соціологія: підручник / Ю. Ф. Пачковський, Н. В. Коваліско, І. В. Городняк та ін.; за ред. Ю. Ф. Пачковського. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 418с.
27. Еліта: витоки, сутність, перспектива: монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєєв, О. О. Шморгун, С. В. Курбатов, М. В. Липин, А. А. Машталер, Г. В. Ільїна, О. О. Шморгун, Л. І. Ткаченко; НАПН України, Ін-т обдар. дитини. – К., 2011. – 527 с.
28. Соціологія культури: навч. посіб. / І. К. Покулита; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – К.: Арістей, 2011. – 135 с.
29. Соціологія міста: навчальний посібник / [Л. В. Малес, В. В. Середа, М. О. Соболевська, Ю. Г. Сорока та ін.]; за заг. ред. О. К. Міхєєвої, Донецьк : вид-во «Ноулідж», 2010.
30. Мельник Т., Кобелянська Л. 50/50 Сучасне гендерне мислення / Т. Мельник, Л. Кобелянська. Словник. – К. : К.І.С., 2005. – 280 с.
31. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. – 2-ге допов. вид. / Т. М. Мельник. – Київ : Стілос, 2010. – 440 с.
32. Вілкова Олена. Сучасні моделі гендерної політики: сутність та особливості впровадження // Політичний менеджмент. – 2008. – № 6. – С. 160-166.
33. Основні стратегії та методології гендерного інтегрування. Керівництво з використання методології „3Р”. Авторський колектив: Н. Карбовська, Т. Литвинова, Т. Мельник, О. Суслова. – К. :УЖФ, 2007.
34. Суслова О. І., Рахімкулова Е. Р. Законотворчість : забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. – К. : Заповіт, 2006. – 190 с.
35. Марценюк Т. Шведська жіноча народна школа як приклад низового активізму в освіті та жіночому русі // Журнал соціальної критики «Спільне». – 2011. – № 3. – С. 118-121. [Електрон. ресурс]. Режим доступу // http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1464/Martsenyuk_Swedish%20education_Spilne%202011.pdf?sequence=1.
36. Марценюк Т. Інституційні засади регулювання гендерних відносин у Швеції // Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення гендерної рівності. – К.: ПРООН, 2010. – С. 100-117. [Електрон. ресурс]. Режим доступу. // http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1393/marcenyuk_inst_zasady.pdf?sequence=1.
37. Марценюк Т. О. Відповідальне батьківство та гендерна рівність // Гендерний журнал «Я». – 2009. – Спец. вип. – С. 12-13. [Електрон. ресурс]. Режим доступу // https://genderindetail.org.ua/netcat_files/70/78/Marcenyuk_vidp_batkiv.pdf.

38. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207.

39. Загальні рекомендації № 30 до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу // <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83-%D0%9E%D0%9E%D0%9D.pdf>.

40. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101.

41. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція). – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу // <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251?an=12>.

42. Міжнародний кримінальний суд та Римський статут кримінального суду. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

43. Міжнародний протокол документування сексуального насильства. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу // <http://www.wicc.net.ua/post/m-zhnarodnii-protokol-z-dokumentuvannya-ta-rozsl-duvannya-seksual-nogo-nasil-stva-v-umovah-konfl-ktu>.

4.3. Інформаційні ресурси в Інтернеті

Бібліотеки та сайти :

1. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

2. Кафедра соціальних та економічних дисциплін ХНУВС. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sociology.kpi.ua/literature>.

3. Бібліотека ХНУВС. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://univd.edu.ua/>.

4. Методичні матеріали з дисципліни «Соціологія» на інформаційному бібліотечному порталі ХНУВС. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://nm2.univd.edu.ua/discipline/91173>.

Онлайн-курси та проєкти:

1. Онлайн-курси України та світу. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <https://prometheus.org.ua/>.

2. «Жінки – це 50% успіху України». – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://50vidsotkiv.org.ua>.

3. «Жінки у політиці». – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.womeninpolitics.org.ua/>.